

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника »

Кафедра філософії, соціології та релігієзнавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор _____
“_____” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Філософія і методологія науки»

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти – третій (освітньо-науковий) PhD

Галузь знань 08 – право

Спеціальність 081 – право

Освітньо-наукова програма «Право»

Івано-Франківськ – 2020 рік

Робоча програма «Філософія і методологія науки» для аспірантів спеціальності 081 – право, освітньо-наукової програми «Право». «25» червня 2020 р. – 26 с.

Розробник:

доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Дойчик Маским Вікторович

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Протокол від «25» червня, 2020 р. № 9

«25» червня 2020 р.

Завідувач кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства

М.В. Дойчик

Схвалено методичною комісією філософського факультету

Протокол від «26» червня 2020 р. № 10

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-науковий рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>08 - Право</u> <small>(шифр і назва)</small>	Нормативна
	Спеціальність <u>081 - Право</u> <small>(шифр і назва)</small>	
Модулів –	Освітньо-наукова програма «Право»	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		2020-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання <small>(назва)</small>		Семестр
Загальна кількість годин - 90		1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: 6 аудиторних – 2 самостійної роботи аспіранта – 4	Освітній рівень: PhD	20 год.
		Практичні, семінарські
		10 год.
		Лабораторні
		__ год.
		Самостійна робота
		60 год.
Індивідуальні завдання: __ год.		
Вид контролю: екзамен		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить 30 (33%) аудиторних, 60 (67%) самостійна робота.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: пояснити аспірантам місце і роль філософії у контексті формування наукового знання, розкрити особливості наукового пізнання та можливостей застосування у ньому філософської методології, ознайомити з найбільш значущими світоглядними ідеями на всіх етапах цивілізаційного розвитку, які визначали характер розвитку науки.

Завдання:

- розкрити предмет і завдання філософії і методології науки;
- ознайомити з особливостями її історичного розвитку;
- експлікувати найважливіші наукові ідеї представників античної, середньовічної, ренесансної, новочасної та сучасної філософії;
- з'ясувати найважливіші методологічні принципи філософського осмислення буття, людини, свідомості, пізнання, методу, суспільства, культури;
- сформулювати системний науковий світогляд;
- вдосконалити навички наукового пошуку, застосування філософських, загальнонаукових методів під час виконання науково-дослідних завдань за темою дисертації.

Загальні компетентності:

- *Інтегральна.* Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної діяльності, у тому числі дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення цілісних знань та/або професійної практики.
- здатність до абстрактного та критичного мислення; здатність критично осмислювати події та явища, використовувати філософську рефлексію для формування власної світоглядної позиції, системного наукового світогляду та загального культурного світогляду;
- здатність до розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності за спеціальністю; здатність формувати дослідницьке поле власного оригінального наукового дослідження у відповідності до сучасної парадигми наукового знання;
- здатність застосування методології та методики дослідницької роботи для створення нових системоутворюючих знань; здатність виявляти евристичні можливості та межі наукової методології та використовувати релевантний дослідницький інструментарій;
- здатність аналізувати інформацію подану в різних наукових джерелах, формувати на їхньому тлі власну дослідницьку позицію та професійно вести наукову дискусію;
- здатність дотримуватися професійної етики, принципів академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності.

Фахові компетентності:

- розуміння змісту найважливіших філософсько-світоглядних проблем;
- розуміння особливостей наукового пізнання у порівнянні з іншими видами пізнання;
- розуміння функцій науки, її ролі як культурного феномену та соціального інституту, ролі наукових революцій у соціокультурному процесі;
- здатність здійснювати порівняльний аналіз особливостей наукових поглядів мислителів різних історичних періодів;
- здатність самостійно досліджувати теоретичні та прикладні проблеми філософії і методології науки та узагальнювати їх в межах власного фахового зацікавлення;
- здатність оперувати найважливішими принципами та методами наукового пізнання;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузі наукових досліджень;
- здатність, критично переосмислюючи стереотипи, глибоко й всебічно висвітлювати основні питання наукового пізнання, формулювати й аргументовано захищати власну думку щодо змісту дискусійних положень, проявляючи толерантність до поглядів інших людей на ці проблеми, спрямувати набуті знання з філософії і методології науки на вироблення методологічних засад своєї особистої гуманітарної і фахової підготовки;
- здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у правовій сфері та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з права та суміжних галузей;
- здатність аналізувати методологічні проблеми загальної теорії права;
- здатність демонструвати знання інституційних та функціональних характеристик права, доктрини верховенства права, здатність тлумачити та застосовувати норми права, аналізувати світоглядно-методологічні підходи до пізнання державно-правових явищ;
- здатність застосовувати знання основ педагогічної діяльності, дидактики вищої школи, традиційні та інноваційні форми навчання і педагогічні технології у сфері професійної діяльності.

Вивчення «Філософії і методології науки» забезпечує такі **програмні результати навчання:**

- знати зміст найважливіших філософсько-світоглядних проблем, основні етапи розвитку науки, усвідомлювати її роль як культурного феномену та соціального інституту, використовувати філософську рефлексію для формування власної світоглядної позиції;
- критично сприймати та аналізувати існуючі думки, ідеї, тексти, формулювати власні гіпотези, шукати шляхи розв'язання наукових проблем; формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати

- теоретичного аналізу, експериментальних досліджень (опитувань, спостережень тощо), наявні літературні дані;
- застосовувати наукові знання термінології, основні закономірності юридичного мислення та пізнання, формулювати поняття і категорії, класифікувати та узагальнювати явища державно-правової дійсності;
 - виявляти основні тенденції розвитку науки й наукових досліджень у сучасному світі, оцінювати актуальність запланованих досліджень, використовувати філософсько-світоглядні здобутки минулого для осмислення наукових проблем сьогодення;
 - дотримуватися при формуванні дослідницького поля власного оригінального наукового дослідження засадничих принципів логіки наукового пізнання, використовувати релевантну дослідницьку методологію;
 - вести наукову дискусію та аргументовано відстоювати власну наукову позицію у різних комунікативних ситуаціях і зацікавлювати результатами власного дослідження;
 - застосовувати сучасні методи викладання у вищій школі та впроваджувати інноваційні технології у викладацькій практиці;
 - розуміти загальні принципи та методи правових наук, а також методологію наукових досліджень, застосовувати їх у власних наукових дослідженнях в юридичній та у викладацькій практиках;
 - добросовісно виконувати наукові завдання та застосовувати навички академічної добросовісності та академічної культури у професійній науково-педагогічній діяльності.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1 . Філософія і методологія науки: основне коло проблем.

Поняття філософії та проблема її походження. Предмет та об'єкт філософії як відображення фундаментальних питань відношення «людина – світ». Пошук універсальних принципів пояснення форм буття як предмет філософії. Предмет дослідження у гуманітарних, природничих та технічних науках. Основні концепції походження філософії. Проблема виникнення філософії як теоретичної форми осягнення світу. Природа філософських проблем та їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Людиновимірність сутності філософії як методологічний принцип філософії. Філософія як теоретична форма світогляду. Філософія як метанаука та як методологія науки. Методологічна функція філософії у розвитку інших наук. Дискусійність, антиномічність, плюралізм, раціоналізм, системність як особливості філософії. Співвідношення філософії та науки. Структура філософії як науки. Проблема точності філософських та наукових знань. Значення категоріальності філософського знання та універсальності філософських категорій для розвитку науки. Специфіка філософського усвідомлення світу. Основні категорії філософії: їх онтологічний та гносеологічний зміст. Соціальна спрямованість філософського знання. Сутність загальнолюдських цінностей у філософії.

Тема 2. Основні етапи розвитку науки. Періодизація становлення наукових знань. Загальна характеристика східної «протонауки». Методологічні особливості концепцій буття та пізнання у філософії Стародавнього Сходу. Своєрідність філософських систем та шкіл Стародавнього Китаю та Індії. Основні філософські школи Стародавньої Індії та їх провідні ідеї. Філософські школи Стародавнього Китаю: провідні ідеї. Методологічні особливості концепцій буття та пізнання у Давньогрецькій натурфілософії. Проблема першопочатку як початку філософування. Аксіоматичне та інтелектуальне тлумачення першопочатку у натурфілософських вченнях античності. Значення античного атомізму для розвитку філософії та науки. Антропоцентризм софістів та Сократа у вченнях про буття та пізнання. «Теорія ідей» Платона та її методологічний зв'язок із теорією пізнання. Вчення Платона про душу у контексті теорії пізнання. Діалектика як шлях до пізнання сутності світу та істини. Методологічний зв'язок «теорії ідей» із етичними та суспільно-політичними поглядами Платона. Проблема першооснови буття та його основні причини у метафізиці Аристотеля. Критика Аристотелем гераклітівської філософії. Методологічний взаємозв'язок онтології, гносеології, логіки, етики та соціальної філософії в творчості Аристотеля. Методологічні особливості елліністичного періоду античної філософії. Методологічний вплив античної філософії на становлення Середньовічної філософії. Історичне значення виникнення християнства для формування філософії Середньовіччя. Методологічні особливості апологетики та патристики. Теоцентризм філософських поглядів Середньовіччя. Основні проблеми філософії Середньовіччя. Співвідношення віри та розуму у філософії Середньовіччя. Розвиток номіналізму і реалізму в контексті проблеми універсалій. Співвідношення релігії і філософії, віри і розуму, душі і тіла як методологічні проблеми Середньовічної філософії. Особливості схоластичної філософії. Методологія доведення існування Бога у вченнях Середньовічної філософії. Особливості розвитку арабської середньовічної філософії. Вплив середньовічної філософії на формування історичного розвитку філософії. Основні методологічні риси філософії епохи Відродження. Антропоцентризм та гуманізм філософських поглядів епохи Відродження. Проблема людини і суспільства у поглядах мислителів Відродження. Гуманістичний ідеал справедливого суспільства Т. Мора і Т. Кампанелли. Соціально-філософська і політична доктрина Н. Макіавеллі. Взаємозв'язок природознавчих відкриттів та філософії епохи Відродження. Пантеїзм філософських поглядів. Проблема пошуку універсального методу пізнання у філософських концепціях Нового часу. Емпіризм, раціоналізм, сенсуалізм. Методологічні принципи теорії пізнання Ф.Бекона та критика «схоластичного» розуму. Вчення про «примари» людського розуму. Концепція нової науки та методологічні принципи класифікації наук у поглядах Ф.Бекона. Основні методологічні правила для керівництва розуму Р.Декарта. Сумнів як методологічна основа пізнання Р.Декарта. Принцип тотожності мислення та існування у вченні Р.Декарта. Проблема субстанції у філософії Нового часу: монізм, дуалізм та плюралізм. Методологічні проблеми пояснення людини та суспільства у філософських поглядах мислителів Нового часу. Методологічні особливості

«коперніканського перевороту» І.Канта у теорії пізнання. Пізнання як конструювання предмета. Роль суб'єкта у пізнанні світу. Порівняльний аналіз «докритичного» та «критичного» періодів творчості І.Канта. Трансцендентальна естетика, логіка та діалектика у системі філософії І.Канта. Апріорні форми чуттєвого, розсудкового та розумового пізнання. Співвідношення апіоризму та агностицизму як методологічних принципів філософії І.Канта. Дуалізм феноменального та ноуменального світів у філософській системі І.Канта. Антиномічність як методологічний принцип пізнання фундаментальних проблем філософії у поглядах І.Канта. Особливості категоричного імперативу І.Канта. Суб'єктивний ідеалізм як методологія творчості Й.Фіхте. Обґрунтування науковчення та принципи науковості у системі філософії Й.Фіхте. Антитетична діалектика Й.Фіхте. Об'єктивний ідеалізм як методологія творчості В.Шеллінга. Проблема об'єкта та суб'єкта, тотожності мислення і буття у філософії В.Шеллінга. Абсолютний ідеалізм як принцип філософії Г.Гегеля. Панлогізм та методологічні особливості феноменології духу та діалектики Г.Гегеля. Антропологічний матеріалізм філософії Л.Фойєрбаха. Сутність християнства. Основні методологічні особливості сучасної філософії. Плюралізм філософських напрямків сучасної філософії. Волюнтаризм та ірраціоналізм як методологічні принципи «філософії життя». Інтуїтивізм як творчий аспект пізнання світу у «філософії життя». Ірраціоналізм як методологічний принцип філософії психоаналізу. Проблема підсвідомого та структура свідомості у філософії психоаналізу З.Фройда. Філософсько-методологічні проблеми герменевтики. Умови пізнання і розуміння світу у герменевтиці. Герменевтичне коло як методологічний принцип пізнання істини. Філософські проблеми феноменології. Проблема часовості та інтенціальності свідомості у феноменології. Феноменологічна редукція як методологічний принцип пізнання буття. Буття, свідомість та «пограничні ситуації» у філософії екзистенціалізму. Проблема людини та її свободи у філософії екзистенціалізму. Проблема істини у філософії прагматизму. Проблема наукового факту та завдань науки у філософії позитивізму, неопозитивізму та постпозитивізму. Фальсифікаціонізм та методологічний анархізм як основи методології постпозитивізму. Принцип структури як умови пізнання світу у філософії структуралізму та постструктуралізму. Співвідношення філософії та науки у філософії неотомізму. Філософія постмодернізму та методологічний принцип неповноти та фрагментарності пізнання світу.

Тема 3. Гносеологія та проблеми наукового пошуку. Пізнання як відображення. Пізнання як особлива форма духовного освоєння світу. Пізнання як теоретичне освоєння світу. Гносеологія як філософська теорія пізнання. Предмет теорії пізнання та її основні принципи. Предмет та об'єкт гносеології. Проблема можливості пізнання буття та методологічні підходи до пізнання світу. Методологічні проблеми наукових відкриттів. Наукова картина світу як методологічна основа наукового пізнання. Принципи науково пізнання. Системність як методологічний принцип наукового знання. Логіка наукового пізнання. Раціоналізм та агностицизм у пізнанні світу. Структура пізнавального

процесу: суб'єкт, об'єкт, мета, засіб результат, метод. Проблема співвідношення суб'єкта та об'єкта пізнання. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання. Чуттєве та раціональне у пізнанні. Інтуїція та віра у пізнанні. Проблема джерел пізнання. Проблема можливостей людського пізнання. Проблеми об'єктивності пізнання. Основні теорії пізнавального процесу людини. Методологічні підходи до інтерпретації істини. Критерії істини у науці та філософії. Діалектика як вчення про наявність протилежностей у формах буття та його розвиток. Сутність діалектики як розвиток та необхідність протилежних начал. Історична генеза предмету та об'єкту діалектики в історії філософії. Особливості античної діалектики. Розвиток діалектики у Німецькій класичній філософії. Антиномічна та трансцендентальна діалектика І.Канта. Суб'єктивна діалектика Й.Фіхте та об'єктивна діалектика В.Шеллінга. Діалектичний метод Г.Гегеля. Діалектика як логіка та теорія пізнання у марксистській діалектиці. Діалектика буття і ніщо екзистенціалізму. Концепція трагічної діалектики. Екзистенційна діалектика. Негативна діалектика. Категорії діалектики та принципи діалектики. Субстанційні (одиночні) та співвідносні (парні) категорії діалектики. Сутність і явище, форма і зміст, можливість і дійсність, необхідність і випадковість, одиночне та загальне, абстрактне і конкретне, історичне та логічне, частина і ціле як категорії діалектики. Принципи єдності історичного і логічного, наявності суперечностей та протилежностей, діалектичної самосуперечності всього існуючого, принцип професійності, тотожності протилежностей, розвитку, загального розвитку явищ, принцип боротьби діалектичних протилежностей, принцип переходу, зняття, матеріальної єдності світу та принцип загального зв'язку у діалектиці. Діалектичні закони. Закон єдності і боротьби протилежностей. Закон переходу кількісних змін у якісні. Закон заперечення заперечення. Діалектичні закони та їх претензія на універсальність пізнання буття. Форми діалектичних процесів та діалектичні різновиди форм буття. Перехід, зняття, становлення, стрибок як форми діалектичних процесів у сфері буття. Розвиток, зміна, рух та спокій як форми діалектичних процесів у сфері природних та суспільних явищ. Рефлексія, саморефлексія, відображення, заперечення як форми діалектичних процесів у сфері духу. Діалектика буття і небуття. Діалектика кінцевого і безкінечного. Діалектика буття і мислення. Діалектика тіла і душі. Діалектика як методологія пізнання та реальне відображення процесів буття. Діалектика як метатеорія філософії. Можливість застосування діалектики для пояснення світу в цілому. Включення діалектики у склад логіки та розгляд діалектики як логіки і теорії пізнання. Динаміка наукового пізнання: інтеграція та диференціація науки. Логіка та методологія наукового дослідження. Співвідношення методу та методології. Проблема оптимального вибору методів наукового пізнання.

Тема 4. Наука як рушійна сила сучасного прогресу. Етика науки. Поняття «прогрес» та «науково-технічний прогрес». Специфіка соціальних та природних законів. Закони суспільного буття та об'єктивний зміст. Співвідношення суспільних законів та волі людини. Методологічні підходи до суспільного прогресу та його критеріїв. Позитивні та негативні наслідки науково-технічного прогресу. Методологічні проблеми побудови

громадянського суспільства в Україні. Проблема майбутнього як методологічна проблема соціальної філософії. Соціальне прогнозування, його типи і методи. Методологічні підходи до інтерпретації суб'єкта історії та чинників історичного розвитку. Аксиологічний підхід до життя людини і суспільства в історичному процесі. Проблема сенсу історії. Закони логіки та закони науки. Поняття законів та закономірностей в науці. Співвідношення законів природи та законів суспільства як методологічна проблема. Методи та методологія наукового пізнання. Сутність поняття «наукова революція». НТР та її соціальні наслідки. Поняття «глобальні проблеми людства». Методологічні підходи до пояснення духовної діяльності. Поняття духовності та духу. Духовність як моральність. Аксиологічний вимір духовності. Моральний вибір і моральна відповідальність у науці. Поняття академічної доброчесності. Академічна доброчесність як чинник суспільних трансформацій. Прояви академічної недоброчесності в навчальній та науковій роботі. Академічна доброчесність та її інструменти. Академічна доброчесність: данина моді чи життєва необхідність?

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1.												
<p>Тема 1. Філософія і методологія науки: основне коло проблем. 1. Філософія як теоретична основа світогляду. 2. Співвідношення філософії та науки. Особливості наукового пізнання в порівнянні з міфологічним, релігійним, філософським, мистецьким, повсякденним. 3. Основні функції науки.</p>		4	2			12		4	2			12
<p>Тема 2. Основні етапи розвитку науки. 1. Періодизація становлення наукових знань. 2. Загальна характеристика східної «протонауки». 3. Формування наукових знань у період Античності. 4. Особливості розвитку наукової думки в Європі за доби Середньовіччя. 5. Відродження та Реформація як</p>		6	4			20		6	4			20

<p>ідеологічна передумова розвитку науки Модерну. 6. Становлення класичної науки Нового часу. 7. Виникнення та особливості розвитку філософії науки в XIX-XX ст. Некласична парадигма мислення. 8. Специфіка постнекласичної науки.</p>													
<p>Тема 3. Гносеологія та проблеми наукового пошуку. 1. Поняття «пізнання» та його види. 2. Чуттєве і раціональне у пізнанні. 3. Поняття «знання». Види знання. 4. Проблема істини у пізнанні. 5. Структура наукового пізнання. Основні форми теоретичного рівня наукового пізнання. 6. Методи і прийоми наукового дослідження.</p>		6	2			16		6	2			16	
<p>Тема 4. Наука як рушійна сила сучасного прогресу. Етика науки. 1. Поняття «прогрес» та</p>		4	2			12		4	2			12	

«науково-технічний прогрес». 2. Сутність поняття «наукова революція». 3. НТР та її соціальні наслідки. Поняття «глобальні проблеми людства». 4. Моральний вибір і моральна відповідальність у науці. 5. Академічна доброчесність: данина моді чи життєва												
Змістовий модуль 2. Індивідуальне науково-дослідне завдання за темою дисертації.												
Разом за змістовим модулем 2												
Усього годин		20	10			60		20	10			60

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Філософія і методологія науки: основне коло проблем.	2
2	Тема 2. Основні етапи розвитку науки.	4
3.	Тема 3. Гносеологія та проблеми наукового пошуку.	2
4.	Тема 4. Наука як рушійна сила сучасного прогресу. Етика науки.	2
	Разом	10

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
...		

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
...		

8. Самостійна робота

Самостійна робота аспірантів із курсу «Філософія і методологія науки» полягає у самостійній підготовці до проведення лекційних та семінарських занять, самостійному опрацюванні та вивченні наукової літератури та першоджерел по філософській проблематиці семінарів та лекцій.

Основною формою організації та звітності виконання аспірантами завдань самостійної роботи аспірантів із курсу «Філософія і методологія науки» є їх усні відповіді на семінарських заняттях, які мають проблемний характер і проводяться у формі дискусії по наперед заданим питанням до тієї чи іншої теми. Додатковою формою організації самостійної роботи є виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, які акцентовані на написання творчих наукових досліджень по заданій проблематиці.

Для денної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Філософія і методологія науки: основне коло проблем.	12
2	Тема 2. Основні етапи розвитку науки.	20
3	Тема 3. Гносеологія та проблеми наукового пошуку.	16
4	Тема 4. Наука як рушійна сила сучасного прогресу. Етика науки.	12
	Разом	60

9. Індивідуальне науково-дослідне завдання

Окремою формою індивідуальної науково-дослідної роботи аспіранта з курсу «Філософія і методологія науки» є розробка наукової складової дисертаційної роботи, методологічне обґрунтування вибору теми дисертації з обраної спеціальності, визначення актуальності, новизни, стану розробки вказаної проблеми, опис основних принципів і методів дослідження, обговорення такого проєкту на семінарському занятті. У проєкті має бути відображено авторське визначення об'єкта, предмета, мети і основних завдань дослідження, розкрито його методологічні принципи, а також те, що дає досліднику застосування тих чи інших методів при розв'язанні основних завдань дослідження. У проєкті також слід вказати філософські категорії, які використовуватимуться при розробці досліджуваної проблеми. Якщо автор дисертації розробляє новий метод дослідження, потрібно дати його філософське обґрунтування і розкрити методологічну значущість для відповідної галузі науки. У проєкті наприкінці потрібно вказати список використаних праць, в змісті яких йдеться про методи дослідження обраної теми. Підготовлений проєкт може бути використаний при написанні вступу до дисертації. Виконаний проєкт подається викладачу курсу «Філософія і методологія науки» (maksym.doichyk@pnu.edu.ua) та у відділ аспірантури.

Оцінювання індивідуального науково-дослідного завдання (за темою дисертаційного дослідження) здійснюється у відповідності до таких критеріїв:

Вид роботи	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
Індивідуальне науково-дослідне завдання (за темою дисертаційного дослідження)	10	Роботу виконано і подано вчасно; автор демонструє належний рівень знань і розуміння теми, виявляє аналітичні

		здібності, здатність до самостійного, системного, логічного і послідовного мислення, мовностилістичну досконалість. Роботу оформлено відповідно до вимог.
	5-9	Роботу виконано і подано вчасно; автор демонструє достатню обізнаність із темою. Виклад має логічний і послідовний характер, однак у тексті наявні певні фактографічні неточності чи мовностилістичні недоліки. Окремим частинам викладу бракує аналітичного характеру.
	1-4	Роботу виконано і подано вчасно. Автор демонструє достатню обізнаність з матеріалом, однак роботі суттєво бракує систематичного аналізу й логічного та послідовного викладу. Робота містить фактографічні неточності та/або необґрунтовані судження. Текст вирізняється значними мовностилістичними недоліками.
	0	Завдання не виконане у визначений викладачем термін або виконане з порушенням норм академічної доброчесності.

10. Методи навчання

Використовується широкий набір методів, залежно від теми, рівня готовності студентів, їх індивідуальних особливостей та інших факторів. Зокрема, задіюються проблемні лекції, семінари-дискусії.

Навчальний процес з курсу «Філософія і методологія науки» для аспірантів побудований на мультимедійному проведенні лекцій та семінарських занять, а також на основі проведення аспірантами самостійної роботи та індивідуальних занять під керівництвом викладачів, виконання ІНДЗ (написання реферату), самостійного пошуку навчального матеріалу в мережі Internet.

При вивченні навчальної дисципліни «Філософія і методологія науки» на лекційних та семінарських заняттях з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності аспірантів використовуються такі основні підходи та методи навчання:

- проблемні лекції;
- семінари-дискусії;
- складання аспірантами схем явищ буття;
- презентації;
- написання есе;
- термінологічні диктанти;
- фронтальне усне опитування, яке проводиться без використання опорних матеріалів.
- складання термінологічних словників;
- інтерактивні методи навчання на семінарах.

11. Методи контролю

Основними формами поточного оцінювання є семінарські заняття, на яких аспіранти опитуються в усній і письмовій (тестовій) формі по змісту навчальної дисципліни і виявляється їх рівень засвоєння навчальної дисципліни. Формою оцінювання засвоєння рівня знань з навчальної дисципліни є також виконання індивідуального науково-дослідного завдання за темою дисертації.

У процесі вивчення дисципліни «Філософія і методологія науки» використовуються такі методи оцінювання навчальної роботи аспіранта:

- поточний контроль у формі усного опитування та тестування;
- оцінювання виконання ІНДЗ;
- екзамен.

Система оцінювання курсу відбувається згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень аспірантів, що регламентовані в університеті. Допуск до іспиту становить максимум 50 балів, бал за складання іспиту (підсумковий контроль) становить максимум 50 балів. Під час 5 аудиторних занять передбачене проведення тестування (максимум 30 балів). Оцінюється робота на 5 семінарських заняттях упродовж семестру за 5-бальною шкалою. Максимальна кількість балів – 30. За кожне відвідане лекційне заняття студент отримує один бал. У підсумку максимальна кількість балів за відвідані лекційні заняття може становити 10 балів. При виставленні допуску до екзамену (максимум 50 балів) враховуються навчальні досягнення аспірантів (бали),

набрані на поточному оцінюванні, контрольному тестуванні під час аудиторних занять (30 балів), при виконанні індивідуальних завдань (індивідуальне науково-дослідне завдання за темою дисертаційного дослідження – 10 балів) для самостійної роботи, а також бали, отримані за відвідування лекцій (10 балів).

Загальна максимальна сума балів, яка присвоюється аспіранту за курс, становить 100 балів, яка є сумою балів за виконання практичних завдань, відвідування лекцій, підсумкову контрольну роботу, самостійну роботу (модуль 1) та бали, отримані під час іспиту (модуль 2). Допуск до іспиту передбачає отримання рейтингової підсумкової оцінки (максимум 50 балів, мінімум 25 балів). При виставленні рейтингового підсумкового балу обов'язково враховується присутність аспіранта на заняттях (у тому числі на лекційних), активність аспіранта під час семінарських занять; недопустимість пропусків та запізнень на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час опитування та виконання письмових завдань; списування та плагіат.

Аспірант, який не набрав 25 балів, до іспиту за відомістю №1 не допускається. У такому випадку аспірант користується повторним правом отримати допуск на складання іспиту за відомістю №2. Третя спроба за відомістю №3 передбачає обов'язкове комп'ютерне екзаменаційне тестування.

Питання для підсумкового контролю знань

«Культурою розуму є філософія»

(Цицерон)

«Май мужність користуватись власним розумом»

(І. Кант)

Для іспиту аспірант повинен знати зміст програмових розділів і тем навчального курсу, відповідно до яких пропонується основний перелік питань:

1. Філософія як теоретична основа світогляду.
2. Співвідношення філософії та науки. Особливості наукового пізнання в порівнянні з міфологічним, релігійним, філософським, мистецьким, повсякденним.
3. Основні функції науки.
4. Періодизація становлення наукових знань.
5. Загальна характеристика східної «протонауки».
6. Формування наукових знань у період Античності. Досократівський етап в старогрецькій філософії. Класична доба античної філософії (софісти, Сократ, Платон, Арістотель). Елліністична і римська філософія (епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм, неоплатонізм).
7. Особливості розвитку наукової думки в Європі за доби Середньовіччя.
8. Відродження та Реформація як ідеологічна передумова розвитку науки Модерну.
9. Становлення класичної науки Нового часу (Модерну). Евристичний потенціал філософії Ф. Бекона, Р. Декарта, Дж. Локка, Т. Гоббса, Б. Спінози та ін.). Філософські ідеї мислителів-просвітників (Ф. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо,

- Й. Гердер та ін.). Класична німецька філософія: джерела та суттєві риси. Філософські системи І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, Л. Фюєрбаха.
10. Виникнення та особливості розвитку філософії науки в другій половині ХІХ-ХХ ст. Некласична парадигма мислення. Оновлення класичних традицій: неокантіанство, неогегельянство. Марксизм як філософська течія. Виникнення некласичних течій. Принцип ірраціоналізму. Філософія життя. Психоаналітична філософія. Прагматизм. Позитивізм і його стадії. Феноменологія. Герменевтика. Філософська антропологія. Екзистенціалізм. Еволюція релігійної філософії ХХ ст. (неотомізм, персоналізм, тейярдизм).
 11. Специфіка постнекласичної науки. Сучасна філософія: суттєві риси, провідні тенденції, основні течії. Структуралізм. Постмодернізм.
 12. Поняття «пізнання» та його види.
 13. Чуттєве і раціональне у пізнанні.
 14. Поняття «знання». Види знання.
 15. Проблема істини у пізнанні.
 16. Структура наукового пізнання.
 17. Основні форми теоретичного рівня наукового пізнання.
 18. Методи і прийоми наукового дослідження.
 19. Емпіричний рівень дослідження, його методи.
 20. Методи теоретичного дослідження, можливості їх використання.
 21. Особливості наукового дослідження як творчого процесу. Евристика.
 22. Суб'єктивний чинник та особливості його врахування в науковому дослідженні.
 23. Наука як рушійна сила суспільного прогресу.
 24. Етика науки.
 25. Поняття «прогрес» та «науково-технічний прогрес».
 26. Сутність поняття «наукова революція».
 27. НТР та її соціальні наслідки.
 28. Поняття «глобальні проблеми людства».
 29. Проблеми соціального прогнозування.
 30. Наукове осмислення проблем трансформації та розвитку українського суспільства.
 31. Моральний вибір і моральна відповідальність у науці.
 32. Академічна доброчесність: данина моді чи життєва необхідність?
 33. Кодекс честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: мета, принципи, механізми дії.
 34. Філософський аналіз змісту текстів першоджерел.

12. Розподіл балів, які отримують аспіранти

Поточне тестування та самостійна робота		Екзаме- наційне тестуван- ня	Сума
Змістовий модуль №1	Змістовий модуль № 2		

T1	T2	T3	T4	ІНДЗ	50	100
Відповіді/тестування на семінарських заняттях – 30 балів (плюс 10 балів за відвідування лекцій)				10 балів.		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання навчальних досягнень аспірантів з навчальної дисципліни «Філософія і методологія науки».

Рівні навчальних досягнень	Бали/ за 100 бальною шкалою	Критерії навчальних досягнень аспірантів
I. Початковий (з обов'язковим повторним курсом) «Незадовільно»	0-24 (F)	Аспірант володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання окремих понять філософії і методології науки, за допомогою викладача відтворює деякі категорії філософії на елементарному рівні, використовуючи уривчасті речення, засвоїв дуже незначну частину навчального матеріалу, дає нечітке визначення найголовніших категорій та не розуміє суті принципів, законів, теорій філософії, володіє матеріалом на початковому рівні його засвоювання, незначну легшу частину навчального матеріалу відтворює на репродуктивному рівні, робить принципові помилки і не розкриває суті кожного питання.
II. Незадовільний (з можливістю повторного складання) «Незадовільно»	25-49 (FX)	Аспірант на рівні вищому, за початковий, відтворює частину навчального матеріалу, володіє окремими навичками характеристики явищ, може навести приклади дії законів. Аспірант відтворює певну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання та розуміння найголовніших положень з допомогою викладача виправляє допущені помилки, робить прості висновки.
III. Середній «задовільно»	50-59 (E)	Аспірант має розуміння і стійкі знання про ті чи інші процеси, закони, вміє навести власні аргументи для підтвердження певних міркувань, проте робить помилки і може їх виправити за допомогою викладача.

	60-69 (D)	Аспірант вміє порівнювати, узагальнювати і систематизувати матеріал під керівництвом викладача. Може самостійно застосовувати набуті знання на практиці, виправляти помилки, пропонуючи варіанти як ефективніше розв'язати проблему.
IV. Достатній «добре»	70-79 (C)	Аспірант показує повне знання навчально-програмного матеріалу, показує систематичний характер знань з дисципліни, вільно володіє вивченим матеріалом, знає як застосувати його на практиці, використовуючи переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу, аналізує додаткові джерела, вміє сформулювати власну точку зору.
	80-89 (B)	Аспірант застосовує набуті теоретичні знання при розв'язанні проблемних питань, вільно використовує і вміє знайти потрібну інформацію, вміє порівнювати процеси та явища, робити змістовні висновки.
V. Високий «відмінно»	90-95 (A)	Аспірант показує всебічне, систематичне і глибоке знання навчально-програмного матеріалу, уміє вільно орієнтуватися в матеріалі курсу, передбаченому програмою, виявляє творчі здібності в розумінні, викладі і використанні навчально-програмного матеріалу, глибину вивчення основної і додаткової літератури, рекомендованої програмою. Аспірант логічно і усвідомлено відтворює навчальний матеріал, самостійно аналізує, розкриває закономірності процесів і явищ у науці, виявляє закони їх розвитку, самостійно оцінює нові факти в бутті і в житті, вміє поглиблювати набуті знання і вміння.
	96-100 (A)	Аспірант виявляє особливі творчі здібності, багато працює додатково, розвиваючи власні обдарування, вміє самостійно здобувати і поновлювати знання. Аспірант може глибоко розкрити сенс проблематики філософії, здатний вирішувати складні творчі завдання, висловлює самостійну думку, приймає участь у наукових конференціях, має наукові публікації.

13. Методичне забезпечення

1. Дойчик М. Робоча навчальна програма з курсу «Філософія і методологія науки» для аспірантів (електронний варіант).
2. Дойчик М. Силабус курсу «Філософія і методологія науки» для аспірантів (електронний варіант). Опорні конспекти лекцій, навчально-методичні посібники, першоджерела та хрестоматії першоджерел.

14. Рекомендована література Базова

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н.Г. Сорокіної, А.Є. Артюхова, І.О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. осв. політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова. К. : Таксон, 2016. 234 с.
3. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія. [Текст] : курс лекцій. К. : Генеза, 1996. 368 с.
4. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії: (Західноєвропейський контекст). К. : ТанDEM, 2000. 416 с.
5. Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. Історія філософії: підручник. К. : Либідь, 2001. 408 с.
6. Дойчик М. В. Ідея гідності людини у сократичних діалогах Платона. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 102 (10). С. 305–309.

7. Дойчик М. В. «Действуя достойно, мы становимся достойными»: феномен достоинства в «Никомаховой этике» Аристотеля. Социальное воспитание: научный журнал. Витебск, 2015. №1 (5). С. 30–37.
8. Дойчик М. В. Гідність людини у філософії стоїцизму. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2009. Вип. 17. С. 203–212.
9. Дойчик М. В. Ідея гідності людини в європейському ренесансному гуманізмі. Гілея: науковий вісник. 2010. Вип. 40. С. 125–131.
10. Дойчик М. В. Ідея гідності у філософії Томаса Гоббса. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 132 (5). С. 150–156.
11. Дойчик М. В., Гоян І. М. Егалітаристський підхід до розуміння гідності людини у соціально-етичній концепції Джона Локка. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 138 (11). Ч.2. Філософські науки. С. 12–16.
12. Дойчик М. В. Толерантність як вияв гідності нації. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2008. Вип. 15. С. 273–280.
13. Дойчик М. В. Категорія «гідність» у філософії Імануїла Канта. Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. 2011. Вип. 14. С. 87–92.
14. Історія філософії [Текст]: словник за заг. ред. В. І. Ярошовця. . К. : Знання України, 2006. 1200с.
15. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2012. 291 с.
16. Рассел Б. Історія західної філософії. К. : Основи, 1995. 759 с.
17. Степин В.С. Философия науки. Общие проблемы: ученик для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. М : Гардарики, 2006. 384 с.
18. Філософія та методологія науки: підручник / Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 223 с.
19. Філософія науки: підручник / Добронравова І.С., Сидоренко Л.І., Чуйко В.Л. та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 255 с.
20. Філософія науки. Навчальний посібник / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2017. 588 с.
21. Філософія науки: навчальний посібник: [Електронне видання] / Кузь О.М., Чешко В.Ф. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 172 с.
22. Хостантинов В.О. Філософія науки: курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 188 с.
23. Doichyk M. Cultivating dignity in Jean-Jacques Rousseau's social-ethical conception: gender aspect / Maksym Doichyk // Вісник Прикарпатського університету. Філософські науки. – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2018. – Випуск 21. – С.16-22.
24. Doichyk M. Protestant view on Human Dignity from the perspective of Max Weber's methodological individualism: social potential. Релігія та Соціум: міжнародний часопис. 2018. № 1-2 (29-30). С. 71–77.

25. Doichyk M, Doichyk O. The Idea of Dignity in Contemporary Scientific Discourse. Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences, 2019. 2 (2). P. 3 – 12.

Допоміжна

1. Апресян Р.Г. Толерантность и ценности гражданского общества / http://www.sakharov-center.ru/publications/Cennosti_i_lichnost/09.ht
2. Аристотель. Сочинения : в 4-х т. Москва: Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
3. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Минск: Литература, 1998. 1392 с.
4. Афанасий Великий. Творения : в 4 частях. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1902. Ч.1. 473 с.
5. Афинагор Афинянин. О воскресении мертвых. Москва: Сибирская Благовонница, 2013. 43 с.
6. Бекон Ф. Сочинения : в 2 т., Т.1.; сост., ред., вступ. ст. А. Л. Субботина. Москва: Мысль, 1971. 590 с.
7. Блаженный Августин. Творения : в 4 т. Т. 4: О Граде Божием. Книги XIV–XXII. Санкт-Петербург: Алетейя; Киев: УЦИММ-Пресс, 1998. 592 с.
8. Богослов Григорий. Творения: в 2 т. Санкт-Петербург: Издательство П.П. Сойкина, 1912. Т. 1. 680 с.
9. Василий Великий. Творения: в 2 т. Москва: «Сибирская благовонница», 2009. Т.1. 750 с.
10. Всесвітнє дослідження цінностей / <http://www.worldvaluessurvey.org/> -
11. Гаврилова И. Н. Западные трактовки социальной справедливости (Обзор концепций) // Социологические исследования, – № 3, – 2009, С. 36-44/ http://www.ecsocman.edu.ru/data/809/731/1223/ZAPADNYE_TRAKTOVKI_SOTSIALNOJ_SPRAVEDLIVOSTI.pdf
12. Гоббс Т. О человеке. Сочинения : в 2 т. Т. 1. Москва: Мысль, 1989. С. 219–270.
13. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Москва: Мысль, 2001. 478 с.
14. Грин Д. Дж. Возвращение в гражданское общество: Социальное обеспечение без участия государства / Д. Дж. Грин. – М.: Новое издательство, 2009. – 220 с.
15. Гутман Е. Комунітаристська критика лібералізму // Лібералізм: антологія. - ВД"Простір", "Смолоскип", 2009. - С. 350-361.
16. Декарт Р. Сочинения : в 2 т. Т. 1 / сост., ред., вступ. ст. В. В. Соколова. Москва: Мысль, 1989. 654 с.
17. Златоуст Иоанн. Творения. Санкт-Петербург: Издание СПб. Духовной Академии, 1897. Т.3. Кн.1. 970 с.

18. Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека в 2-х тт. Т. 1. Москва: «Греко-латинский кабинет» Ю.А. Шичалина, 2001. 608 с.
19. Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека в 2-х тт. Т. 2. Москва: «Греко-латинский кабинет» Ю.А. Шичалина, 1997. 336 с. Історії європейської ментальності. – Львів, 2004.
20. Кант І. Критика практичного розуму / пер. з нім., прим. та післям. І. Бураковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.
21. Карабущенко П. Элитология Платона [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/karab/13.php.
22. Киркегор С. Наслаждение и долг. Київ: AirLand, 1994. 504 с.
23. Климент Александрийский. Стромати. Т. 1. (Книги 1-3). Санкт-Петербург: «Издательство Олега Абышко», 2003. 544 с.
24. Крепон Марк. Європейські іншості // Філософська думка, 2010. – № 1. – 89-99.
25. Лаэртский Диоген. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. [Изд. 2-е]. Москва: Мысль, 1986. 571 с.
26. Локк Дж. Два трактата о правлении. Сочинения: в 3 т. Т. 3. Москва: Мысль, 1988. С. 137–405.
27. Локк Дж. Мысли о воспитании. 1691 ... что изучать джентльмену. 1703. Сочинения: в 3 т. Т. 3. Москва: Мысль, 1988. С. 407–614.
28. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Кн. 1–3. 1689. Сочинения: в 3 т. Т. 1. Москва: Мысль, 1985. С. 78–582.
29. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій. Навч. посібник. – 4-те вид. – К.: Либідь, 2002. - 384 с.
30. Марк Аврелий. Наедине с собой. Размышления / пер. с древнегреч. А. Добровольского. Киев; Черкассы: РИЦ «Реал», 1993. 148 с.
31. Матвеев П.Е. Моральные ценности / Владим. гос. ун-т. Монография. – Владимир, 2004. – 190 с.
32. Мень А. (о.) История религии [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.alexandrmen.ru/books/tom4/4_gl_15.html.
33. Ницше Ф. О пользе и вреде истории для жизни. Сочинения: в 2 т., Т. 1: Литературные. Москва: Мысль, 1990. С. 158–230.
34. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое. Сочинения: в 2 т. Т. 1: Литературные памятники. Москва: Мысль, 1990. С. 231–490.
35. Ориген. О началах [Электронный ресурс]. Казань: Типо-литография Имп. Университета, 1899. 386 с. Режим доступа: http://www.odinblago.ru/origen_o_nac_halah/
36. Питання в тому, чи знайдемо ми об'єднавчі теми для нової Європи // Філософська думка, 2010. – № 1. – с.100-113.

37. Платон. Гиппий Меньший. Диалоги / пер. С. Шейнман-Топштейн. Москва: Мысль, 1986. С. 363–376.
38. Платон. Горгий. Собрание сочинений: в 3 т., Т.1. Москва: Мысль, 1968. С. 447–527.
39. Платон. Государство. Собрание сочинений: в 3 т., Т.3. Москва: Мысль, 1971. С. 327–629.
40. Платон. Критон. Избранные диалоги / пер. М.С. Соловьева. Москва: Художественная литература, 1965. С. 43–54.
41. Платон. Менон. Собрание сочинений: в 4 т., Т. 1. Москва: Мысль, 1990. С. 70–100.
42. Платон. Федон. Собрание сочинений: в 4 т., Т. 2. Москва: Мысль, 1993. С. 57–118.
43. Прокофьев А.В. Социальная справедливость: нормативное содержание и история становления понятия / <http://iph.ras.ru/page53519131.htm>
44. Рассел Б. Мудрость Запада. Москва: Панорама, 1998. 476 с.
45. Рікер Поль. Концепт відповідальності (есе семантичного аналізу) // Право і справедливість. К.: Дух і літера. – Київ, 2002. – с.42 – 71.
46. Рікер Поль. Право і справедливість. К.: Дух і літера. – Київ, 2002.
47. Роулз Дж. Справедливість як чесність: політична, а не метафізична [Текст]// Лібералізм [Текст]: антологія. - ВД"Простір", "Смолоскип", 2009. - С.801 - 824.
48. Руссо Ж.-Ж. О причинах неравенства. Антология мировой философии: в 4 т., Т.2. Москва: Мысль, 1970. С. 560–567.
49. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.civisbook.ru/files/File/Russo.O_dogovore.pdf.
50. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или О воспитании. Педагогические сочинения: в 2 т. / под ред. Г. Н. Джибладзе; сост. А. Н. Джурицкий], Т. 1. Москва: Педагогика, 1981. 656 с.
51. Сенека, Луцій Анней. Моральні листи до Луцілія / пер. з лат. А. Содомори. Київ: Основи, 1999. 603 с.
52. Тертуллиан. Апологетик. Творения Кв. Септ. Флор. Тертуллиана. Часть 1. Апологетические сочинения Тертуллиана / пер. Н. Щеглова. Киев: Тип. Акц. Об-ва "Петр Барский, в Киеве". 1910. С. 81–204. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://azbyka.ru/otechnik/Tertullian/apologetik/>
53. Ценности гражданского общества и личность : Книга для учителя / Фонд Андрея Сахарова ; сост. А. И. Михайлова. - М. : Гардарики, 2001. – 238 с.
54. Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях. Москва: Наука, 1993. 245 с.
55. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. Афоризмы и максимы. Новые афоризмы. Минск: Литература, 1998. 1408 с.

56. Эпиктет. Энхиридион (Краткое руководство к нравственной жизни). Симпликий. Комментарий на «Энхиридион» Эпиктета. Санкт-Петербург: Владимир Даль, 2012. С. 55–83.
57. Юркевич П. Д. Из науки о человеческом духе. Вопросы философии. Институт философии АН СССР. Москва: Правда, 1990. С. 105–193.
58. Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия. Вопросы философии. Институт философии АН СССР. Москва: Правда, 1990. С. 70-104.
59. Чандрен Кукатас. Теоретические основы мультикультурализма / <http://inliberty.ru/library/study/327/>
60. Этика: Учебник / Под общей редакцией А.А. Гусейнова и Е.Л.Дубко. – М.: Гардарики, 2000.
61. Discrimination in the EU in 2012. Eurobarometer Special Surveys. European Commission / http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf
62. Flyvbjerg, Bent. «Habermas and Foucault: Thinkers for Civil Society?» // British Journal of Sociology, vol. 49, no. 2, June 1998, pp. 210–233.
63. Sanjin Dragojevic, «Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications», in: CULTURELINK, vol. 10, No 29, November 1999, p. 131–137.
64. The european values study: a third wave (Source book of the 1999/2000 European Values Study surveys). - Tilburg University, 2001.
- White Paper on Intercultural Dialogue (Launched by the Council of Europe Ministers of Foreign Affairs at their 118th Ministerial Session (Strasbourg, 7 May 2008). – Strasbourg, 2008 / http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf

15. Інформаційні ресурси

1. <https://d-learn.pnu.edu.ua/>
2. <http://lib.pnu.edu.ua/>
3. <http://www.philosophy.ua/ua/news/>
4. <http://www.royalinstitutephilosophy.org>

Примітки:

1. Робоча програма навчальної дисципліни є нормативним документом вищого навчального закладу і містить виклад конкретного змісту навчальної дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення та їх обсяг, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролю.

2. Розробляється лектором. Робоча програма навчальної дисципліни розглядається на засіданні кафедри, у методичній комісії факультету, інституту, підписується завідувачем кафедри, головою методичної комісії і затверджується проректором з науково-педагогічної роботи.